

Biyografi Yazarı Olarak Peyami Safa ve İsmet Paşa Biyografisi

Yrd. Doç. Dr. İ. ETHEM ÖZKAN*

Öz

Peyami Safa, yapıtlarının sayıca çokluğu, konuca zenginliği, düşünce yapısı ve üslubu ile birçok eleştirmen tarafından Türk edebiyatının en önemli isimlerinden biri kabul edilir. Hakkında birçok çalışma yapılmasına rağmen onun biyografi yazarlığı ve biyografileri üzerinde yeterince durulmamıştır. Burada Peyami Safa'nın biyografi yazarlığı incelenmiş ve örnek olarak *Muhterem Hariciye Vekilimiz İsmet Paşa* başlıklı metni, günümüz harflerine aktarılmıştır. Böylece Peyami Safa'nın yazarlığının çok bilinmeyen bir boyutu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Biyografi, Peyami Safa, biyografi yazarlığı, biyografik eserler, İsmet İnönü biyografisi.

Abstract

Peyami Safa is acknowledged as one of the most significant names of Turkish literature by literary critics. His genuine style, various topics and way of thinking are appreciated by literary circles. Even though there are lots of studies about him, his biographer way has been neglected. In this study, firstly Peyami Safa will be analyzed as a biographer and secondly his work about İsmet İnönü, *Muhterem Hariciye Vekilimiz İsmet Paşa* will be transliterated to modern Turkish alphabet. Thus, an unknown dimension of Peyami Safa's authorship will be enlightened.

Keywords: Biography, Peyami Safa, biographer, biographical works, the biography of İsmet İnönü.

Giriş

Peyami Safa, farklı türlerde kaleme aldığı eserlerle 20. yüzyıl Türk edebiyatının en üretken yazarlarından biridir. Bu üretkenliği hakkında yapılan çalışmalarda da yansımış, birçok eleştirmen eserlerini çeşitli açılardan incelemiştir. Onun roman, hikâye, fıkra, deneme, biyografi ve eleştiri gibi birçok türde, bunun yanı sıra edebiyat, dil, müzik, siyaset, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve tıp gibi farklı alanlarda yazdıkları

---

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ethemo67@gmail.com

araştırmacılara farklı çalışma alanları sunmuştur (Gür 2013: 3). Buna rağmen söz konusu çalışmalar irdelendiğinde onun biyografi yazarlığının göz ardı edildiği görülmektedir. Bu makalede bir biyografi yazarı olarak Peyami Safa üzerinde durulacak ve ardından Peyami Safa'nın yazdığı İsmet İnönü biyografisi günümüz alfabetine aktarılacaktır.

Peyami Safa, biyografik bilgi barındıran birçok yazı kaleme almıştır. Bunların birçoğu çalıştığı gazete ve dergilerde çıkan ve nekroloji türünde değerlendirilebilecek köşe yazılarından ibarettir. Bu yazılarda Peyami Safa, tanıdığı kişilerin ölümlerinden sonra onlar ile ilgili anlarına ya da ölen kişinin eserleri hakkında izlenimlerine yer vermektedir. Bunların birçoğu Ötügen Neşriyatın çıkardığı Objektif serisinin altıncı cildi olan *Yazarlar, Sanatçılar, Meşhurlar* kitabında bir araya getirilmiştir.

Bunların dışında yazarın müstakil olarak kaleme aldığı şu ana kadar tespit edilen on yedi biyografi eseri vardır. Beşir Ayvazoğlu, bu eserleri şu şekilde sıralar:

- Büyük Halaskârimız Mustafa Kemal Paşa*, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1920.
Değerli Kumandanlarımızdan Kazım Paşa, Orhaniye Matbaası, İstanbul 192?.
Değerli Kumandanlarımızdan Yakup Şevki Paşa / Anadolu'daki Büyük Hizmeti, Resmi Tercüme-i Hali ve Şahsiyeti, Orhaniye Matbaası, İstanbul 192?.
Güzide Serdarlarımızdan Ali Fuat Paşa ve Pederi Merhum İsmail Fâzıl Paşa / Orduda ve Büyük Taarruzda Hizmetleri ve Tesirler, Orhaniye Matbaası, İstanbul 192?.
Güzide Serdarlarımızdan Muhittin Paşa / Orduda ve Anadolu'daki Hayat, Orhaniye Matbaası, İstanbul 192?.
İsmet Paşa / Çocukluğu ve Gençliği, Orduda ve Anadolu'daki Hayat, Orhaniye Matbaası, İstanbul 192?.
İstanbul'un İlk Şerefli Mümessili Refet Paşa / Orduda, Anadolu'da ve İstanbul'da Faaliyeti, Tercüme-i Hal-i Resmisi, Orhaniye Matbaası, İstanbul 192?.
Muhterem Heyet-i Vekile Reisimiz Rauf Bey, Orhaniye Matbaası, İstanbul 192?.
Mübeccel Serdarımız Fevzi Paşa / Anadolu Gazalarında Mühim Hizmetleri, Resmi Tercüme-i Hali ve Şahsiyeti, Orhaniye Matbaası, İstanbul 192?.
Mussolini Kimdir? Faşizm Nedir?, Tasvir Neşriyatı, İstanbul 1943.
Marks Kimdir? Marksizm Nedir, Tasvir Neşriyatı, İstanbul 1943.
Rousseau Kimdir? Liberalizm Nedir, Tasvir Neşriyatı, İstanbul 1943.
Atatürk Kimdir? Kemalizm Nedir, Tasvir Neşriyatı, İstanbul 1943.
Ziya Gökalp Kimdir? Türkçülük Nedir, Tasvir Neşriyatı, İstanbul 1943.
Makyavel Kimdir? Makyavelizm Nedir, Tasvir Neşriyatı, İstanbul 1943.
Olivera Salazar Kimdir? Korporatizm Nedir, Tasvir Neşriyatı, İstanbul 1943.
Roosevelt Kimdir? New Deal Nedir?, Tasvir Neşriyatı, İstanbul 1943.
(2007: 524-525)

Yazarın eski harflerle yazdığı biyografilerde yayın tarihleri yoktur. Ayvazoğlu, *Büyük Halaskârimız Mustafa Kemal Paşa* başlıklı eserin 1920 yılında yazıldığını belirtir (2007: 524-525).

Oysa Can Şen ve Fevzi Yetkin'in de belirttiği gibi eserde Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanı olmasına yer verilmesinden ve eserin beşinci sayfasındaki "mini mini Mustafa, halis Türk yavrusu, bundan kırk iki sene evvel Selanik'te yeryüzüne geldi" cümlesinden yola çıkılarak eserin 1923-1924 yıllarında kaleme alındığı dile getirilebilir

(2011: 107). Ayrıca *Büyük Halaskarımız Mustafa Kemal Paşa* dışında kalan eski harfli biyografilerin sonunda yer alan yayınevi reklamlarından hareketle de bu biyografik eserlerin bir dizi hâlinde Orhaniye Matbaasında 1923-1924 yıllarında yayımlandığı sonucuna ulaşılabilir.

Biyografi en yaygın anlamıyla gerçek bir kişinin başkası tarafından yazılan yaşam öyküsüdür. Türe yönelik genel eğilim değerlendirildiğinde genellikle "hayatları, ilgileri ve uzmanlık alanlarıyla yaşadıkları çağın ve toplumun ilerisinde olan, sıra dışı hayatlarıyla insanların ilgisini çeken" kişilerin yaşam öykülerinin yazıldığı gözlemlenebilir (Kaya 2011: 18). Biyografi hakkında fikir yürüten neredeyse bütün eleştirmenlerin görüşleri bu doğrultudadır.

Peyami Safa'nın biyografilerini yazdığı kişilere göz atıldığında, bu biyografiler iki grup altında sınıflandırılabilir. İlk grup Kurtuluş Savaşı'nın kumandanlarına aittir ve Millî Mücadele döneminin duygusallığıyla kaleme alınmış yaşam öyküleridir. İkinci grupta yer alanlar ise daha çok fikirleriyle tanınmış kişilerin hayatlarıdır. Bu biyografilerin daha tarafsız ve bilimsel bir üslupla kaleme alındığı söylenebilir.

Kurtuluş Savaşı kumandanlarının biyografileri, kahramanları henüz hayattayken kaleme alınmıştır. Orhaniye Matbaasının, *Güzide Serdarımız Muhiddin Paşa* başlıklı eserin sonunda yer alan duyurusunda bu biyografiler şöyle tanıtılır:

Matbaamız, bütün kumandanlarımızın tercüme-i hâllerini neşrediyor. Bugün her yerde isimlerini işittiğimiz bu büyük simalar, nerede doğdular, nasıl büyüdüler, nasıl tahsil ettiler, hangi tarihlerde, nerelerde hizmet gördüler, Anadolu'nun büyük Kurtuluş Cidali'ne nasıl atıldılar, o harikaları nasıl yarattılar, bütün bu meraklı ve ehemmiyetli malumatı bir kitapta bulacaksınız [...] Matbaamız, bu tercüme-i halleri neşretmek suretiyle Millî Mücadeleye naçiz bir hizmette bulunmak istemiştir (21).

Duyuruda biyografilerin yazılma amacı "kumandanları tanıtmak" olarak okura açıkça ifade edilmiştir. Biyografilerin hepsi, duyurudaki plana sadık kalınarak kaleme alınmış ve Millî Mücadeleye "naçiz bir hizmet" için kumandanların hayatları anlatılmıştır. Üstelik bu

biyografilerin yazılmasındaki amaç, yalnızca söz konusu kumandanları tanıtmak değil, aynı zamanda okurun karşısına örnek alınması gereken ülküselleştirilmiş figürler sunmaktır.

Hülya Adak biyografiyi “başkarakteri (protagonist) yüceltme öyküsü” olarak değerlendirir. Ona göre “anlatıcısıyla başkarakteri aynı olmayan ve genelde başkarakteri üçüncü tekil şahısla temsil edilen biyografide başkarakterin yüceltilmesi bazen kahramana tapma boyutlarına varır.” (2006: 201) Peyami Safa’nın kumandanlar için kaleme aldığı biyografilerde, özellikle Mustafa Kemal Paşa biyografisinde, benzeri bir durum vardır. Şu cümleler yazarın, bu biyografiler özelinde, kahramanlarıyla kurduğu ilişkiyi gün yüzüne çıkarır:

Bu küçük eserin maksadı, büyük Mustafa Kemal’imizi herkese tanıtmak değildir. Böyle bir maksat, esasen lüzumsuzdur: Mustafa Kemal Paşa’yı yalnız Türkler değil, bütün mazlum Asya milletleri tanıyor, bütün mağrur Avrupa milletleri tanıyor, kendilerinden başka hiç kimseyi bilmeyen hodbin Amerika milletleri, yarı medeni Afrika, hatta Avustralya milletleri de tanıyor. Yeryüzünde onun ismini işitmeyen kulak, resmini görmeyen göz kalmamış gibidir. Eğer yıldızlarda insanlar varsa, belki, onlar da aziz serdarımızı tanımışlardır.

Onu göklere çıkarmak ne için mübalağa olsun: Başımızın ucunda yırtılmaz karanlıklar vardı; “Biraz ziya... Biraz hava... ” diye ağlıyor, sızlıyor, haykırışıyorduk, ölümün fosforlu ve şeytanî gözleri karşımıza dikilmiş, bizi ürkütüyor, titretiyor, sarartıyordu. Fakat, birdenbire, bu karanlıklarda Türk harsının şimşeği çaktı; siyah bulutlar yarıldı, parçalandı, yıldızlı gökyüzü ve beyaz hilâl görüldü. Bir kahraman, o hilâli tunç göğsünde taşıyarak, kısılmış ve kamaşmış gözlerimizin önünde parladı: Mustafa Kemâl!

Şimdi o hilâl, yeryüzünün bütün karanlık köşe, bucaklarını aydınlatıyor. O hilâl bizimdir, onu göğsünde taşıyan kahramanı biz yarattık, o kahramanın metin seciyesini gözyaşlarımız ve kanımızla, biz yoğurduk (3).

Yazar, Mustafa Kemal’i ülküselleştirme adına onu insanüstü bir konuma yükseltir. Neredeyse hiçbir noksanlığı ona yakıştıramaz, onu tanımamayı imkânsız olarak tanımlar. Gerçek hayattaki Mustafa Kemal’i bir kenara bırakır ve yeni, ülküsel bir Mustafa Kemal yaratır. Bu patografik tavır diğer komutanların biyografilerinde daha yumuşatılmış olarak devam eder. Başka bir deyişle tanrısal bir varlık olarak tasvir edilmiş Mustafa Kemal’in yanında peygamber gibi anlatılan komutanlar vardır:

O hâlde, pekiyi anlaşılıyor ki; bu madde ve ruh kahramanı aziz vilayetlerimizi küstah akınlardan nasıl kurtardı ise yeni bir neslin vücudunu, zekâsını ve ahlakını da terdiden öyle kurtarmıştır. Bu esercikte verilen izahat gösterir ki, Kâzım

Karabekir Paşa da çocuk aşkını ve yetimleri himaye, büyük nebilerin ümmetlerine merhameti gibidir: O derece geniş, o derece hararetili ve o derece şümullüdür.

Bu nebevî şefkat ve merhametin sebebi kendisinden sorulduğu zaman Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri şu cevabı veriyorlar:

Ben de küçükken yetim kaldım.

Kâzım Karabekir Paşa da Mustafa Kemal gibi olağanüstü bir insan olarak anlatılır. Sahip olduğu özellikler peygamberlerin özelliklerine eş tutulur. Peyami Safa'nın kahramanlarıyla kurduğu bu ilişki biyografi ile kurmaca arasındaki sınırın geçişkenliğini de gözler önüne serer. İlhan Tekeli biyografiyi "bir kişinin doğumundan ölümüne kadar (yaşıyorsa biyografinin yazıldığı döneme kadar) olan yaşamının bilgi, belge, görsel ve sözlü saptamalar ile şahitliklere dayanarak anlatı formunda, kendisi dışında bir başka kişi tarafından yeniden kurulması" biçiminde tanımlar (2001: 14). Peyami Safa'nın yazdığı biyografilerde anlatı formu, ulaşılan bilgi, belge ve şahitlerin önüne geçer. Başka bir deyişle metin, tarihî bir biyografi ile tarihî roman arasında kalmış izlenimi verir:

Mini mini Mustafa, halis Türk yavrusu, bundan kırk iki sene evvel Selanik'te yeryüzüne geldi. Pembe beyaz, sarışın mavi gözlü bir afacandı. Ma'ruf bir Türk taciri olan babası, bu sevimli yavru ile hakiki sermayesine kavuşmuştu. Mustafa çabucak söz söylemeye başladı, çabucak yürüdü etrafını çabucak tanıdı. Deha ilk yaşlarında, büyük bir zekânın tohumunu taşıdığını belli ediyor, bazı pek zeki çocuklarda görüldüğü gibi, yaşından ve başından büyük işlere akıl erdirmeye uğraşıyordu. Bazı adam sarrafları, daha o zamandan küçük "Mustafa'nın annesine, babasına dediler ki: -Bu küçük, yaman! Küçük yamandı, onu ne yapıp yapıp yaşına başına bakmadan mektebe göndermek lazımdı, anası babası hemen hazırlık yaptılar, yeni esvap diktiler, sırmalı bir cüz çantası aldılar, başına bir tâc koydular, küçük "Mustafa'yı mutantan bir alayla mahalle mektebine başlattılar (5).

Bu alıntıda biyografinin oluşturulmasında kullanılan kurmaca yapı açıkça görülebilir. Mustafa Kemal'in çocukluğuna da olağanüstü özellikler yüklenir. Sanki "Oğuz Kağan Destanındaki" kahraman (Oğuz Kağan) gibi "çabucak söz söylemeye başladı, çabucak yürüdü, etrafını çabucak tanıdı" gibi cümlelerle betimlenir. Ayrıca birinci elden tanıklıklar dışında tahmin edilemeyecek diyaloglar ve anılar yeniden kurgulanarak biyografi inşa edilir.

Peyami Safa'nın Kurtuluş Savaşı kumandanları hakkında yazdığı biyografilerin hemen hepsinde benzeri bir kurgu ve üslup söz konusudur. Bu çalışmanın bir devamı olarak söz konusu biyografilerin tamamının çeviri yazısının yapılması ve Peyami Safa'nın biyografi yazarlığı konusunda daha ayrıntılı bir çalışmanın yapılarak bu eserlerin kitaplaştırılması planlanmaktadır. Böylece Peyami Safa'nın yazarlığının çok bilinmeyen başka bir boyutu daha aydınlatılmış olacaktır.

Büyük Halaskârimız Mustafa Kemal Paşa (Şen ve Yetkin 2011: 107-122) ve *Değerli Kumandanlarımızdan Kazım Paşa* (Özdemir 2011: 123-134) başlıklı biyografilerin çeviri yazısı yapıldığı için bu makalenin ekinde *Muhterem Hariciye Vekilimiz İsmet Paşa* başlıklı metin günümüz alfabetine aktarılacaktır.

Sonuç

Kitaplarının sayıca çokluğu, konuca zenginliği, düşünce yapısı ve üslubu ile birçok eleştirmen tarafından Türk edebiyatının en önemli isimlerinden biri olarak gösterilen Peyami Safa, biyografik bilgi barındıran birçok yazı da kaleme almıştır. Bu biyografiler iki grup altında sınıflandırılabilir. İlk grup Kurtuluş Savaşı'nın kumandanlarına aittir ve Millî Mücadele döneminin duygusallığıyla kaleme alınmış yaşam öyküleridir. İkinci grupta yer alanlar ise daha çok fikirleriyle tanınmış kişilerin hayatlarıdır. Bu biyografilerin daha tarafsız ve bilimsel bir üslupla kaleme alındığı söylenebilir. Peyami Safa'nın biyografi yazılarında seçilen kişiler genellikle Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir Paşa gibi tarihte ön plana çıkmış isimlerdir. Yazar, Mustafa Kemal'i ülküselleştirmek adına onu insanüstü bir konuma yükseltir. Gerçek hayattaki Mustafa Kemal'i bir kenara bırakır ve yeni, ülküsel bir Mustafa Kemal yaratır. Kâzım Karabekir Paşa da Mustafa Kemal gibi olağanüstü bir insan olarak anlatılır. Sahip olduğu özellikler peygamberlerin özelliklerine eş tutulur. Peyami Safa'nın Kurtuluş Savaşı kumandanları hakkında yazdığı bu biyografilerin hemen hepsinde benzeri bir kurgu ve üslup söz konusudur. Safa'nın bu biyografileri kaleme alma amacı ise "kumandanları tanıtmak" olarak okura açıkça ifade edilmiştir. Tarihte ön plana çıkan bu şahsiyetler okura tanıtılarak "naçiz bir hizmet" amacıyla yazıya dökülmüştür. Bu biyografilerin yazılmasındaki amaç, yalnızca söz konusu kumandanları tanıtmak değil, aynı zamanda okurun karşısına örnek alınması gereken ülküselleştirilmiş figürler sunmaktır.

Kaynakça

- Adak, Hülya (2006). "Biyografide Toplumsal Cinsiyet: Ahmet Mithat ya da Bir Osmanlı Erkek Yazarın Kanonlaşması". *Merhaba Ey Muharrir! : Ahmet Mithat Üzerine Eleştirel Yazılar*. Der. Nükhet Esen ve Erol Köroğlu. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. 201-213.
- Ayvazoğlu, Beşir (2007). *Peyami: Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Gür, Murat (2013). *Metinlerarası İlişkilerle Çok Sesli Bir Peyami Safa Romanı: Yalnızız*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi.
- Kaya, Ahmet (2011). *Biyografik Eserlerin Tarih Öğretimine Katkısı ve İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Uzanan Sürecin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi,

- Özdemir, Hüseyin (2012). "Peyami Safa'nın Kâzım Karabekir Hakkındaki Eseri". *Vefatının 50. Yılında Peyami Safa Kitabı*. Ed. Selim Altıntop vd. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi. 107-122.
- Peyami Safa (tarih yok). *Büyük Halaskârimız Mustafa Kemal Paşa*. İstanbul: Orhaniye Matbaası.
- Peyami Safa (tarih yok). *Değerli Kumandanlarımızdan Kazım Paşa*. İstanbul: Orhaniye Matbaası.
- Peyami Safa (tarih yok). *Muhterem Hariciye Vekilimiz İsmet Paşa*. İstanbul: Orhaniye Matbaası.
- Şen, Can ve Fevzi Yetkin (2012). "Peyami Safa'nın Atatürk Hakkındaki Eseri ve Görüşleri". *Vefatının 50. Yılında Peyami Safa Kitabı*. Ed. Selim Altıntop vd. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi. 107-122.
- Tekeli, İlhan (2001). "Bireyin Yaşamı Nasıl Tarih Oluyor?" *Toplumsal Tarih* 95 (Kasım). 13-20.

Ek-1 : Çeviri Yazı

(Dış Kapak)

Muhterem Hariciye Vekilimiz

İsmet Paşa

Çocukluğu ve Gençliği – Orduda ve Anadolu’daki Hayatı

5 kuruş

Muharriri: P.S.

(Orhaniye Matbaası)

(İç Kapak ve İçindekiler)

Muhterem Hariciye Vekilimiz İsmet Paşa

Çocukluğu ve Gençliği - Orduda ve Anadolu’daki Hayatı

Fihrist

İzah	3
Çocukluğu ve Gençliği	5
Ordudaki Hayatı	11
Anadolu Kurtuluş Cenklerinde	15
Şahsiyeti	19

Tâbı ve nâşiri “Orhaniye” Matbaası

Muharriri: P.S.

5 kuruş

Muhterem Hariciye Vekilimiz İsmet Paşa

İzah

“İsmet Paşa” dedikleri zaman gözlerimizin önüne yalnız Ferik üniformalarını takınmış şaşaalı ve heybetli bir kumandan gelmiyor; Garp cephesinde düşman ordularını dağıtan bu kumandanın Garp diplomatlarını da ilzam ettiğini hatırlıyoruz. İsmet Paşa, kızıl cenk meydanında bir gazanfer, yeşil masa etrafında mahir bir hatiptir. Biz onu, karşımızda, bir eliyle harp çerağını, öteki eliyle sulh çelengini tutarken görüyoruz. Zaten bu kahraman, bütün hayatında, harplerden sonra sulha koşmak işini görmüştür.

Bu esercikte okunacak olan “çocukluğu ve gençliği” hakkındaki malumat, Paşa’yı pek yakından tanıyan muhterem zatların delâletiyle toplanmıştır. Bu malumat da gösterdi ki İsmet Paşa, vakayın doğurduğu ve geçici ve ani bir şahsiyet değildir. Küçükten beri, fitrî ve cîlî kabiliyetleri, muayyen ve müsait zeminlerde serbest bir inkişafa mazhar olmuş, azami derecede

tekâmül ederek bugünkü kahramanı meydana getirmiştir.

İsmet Paşa hazretleri, Mudanya Konferansı'ndaki hareketiyle sulha ilan-ı perestiş etti. O sırada herkes biliyordu ki payitahtın kapısına dayanmış bir orduyu içeriye girmekten men edebilecek kuvvet yoktu... Bu kuvvet, olsa olsa pek samimi bir sulh iştiyakı idi ki, İsmet Paşa'nın bütün hareketlerinde ve sözlerinde tecelli etti. Nitekim, Hariciye Vekâlet'ine tayin edildikten biraz sonra, İsmet Paşa, Büyük Millet Meclisi'nde bütün cihana karşı dedi ki: "Bugün dünyanın en kaviyü'l-şekîme ordusuna malikiyetle müftehiriz. Ordumuzun harekâtını tevkif etmesi, mehaza müsalemet cihanı muhafaza gibi bir mülahazayı insaniyyeden münbaistir. Yoksa... ordumuzun savletini tevkif edecek hiçbir kuvvet yoktur!"

Biz bu esercikte İsmet Paşa hazretleri gibi bir cenk serdarını ve bir sulh havarisini yetiştiren, meydana getiren amillere kısa, fakat eksiksiz bir nazar atfetmek vazifesini göreceğiz.

Çocukluğu ve Gençliği

İzmir yavrusu - Doğuştaki asker - "Rumeli'yi alacağım, Sofya'dan delikli kalpak göndereceğim!" - Hakikate âşık - Selamlık resminde - Daima ordu aşkı

İsmet Paşa İzmirlidir. Doğduğu semtin ismi: "İngiliz Yokuşu"dur. Pederi meslek erbabı arasında maruf bir hukukşinastır. Yavru İzmir'de dünyaya geldikten kırk gün sonra, pederi mukâvelat muharriri ve ser-müstantıklıkla "Foça"ya tayin ve izam olunmuştur. Az sonra Buldan'a tahvil-i memuriyet ederek ailesini dahi götürmüş, nihayet dört sene sonra, icra memurluğu vazifesi ile tekrar İzmir'e avdet etmiştir. Küçük İsmet İzmir'i o zaman tanıdı. Validesine ve pederine "Dünyanın her yerinden fazla İzmir'i sevdiğini" söylüyordu. Hatta, bir sene sonra, pederinin Sivas'ta bir memuriyet alması, yavrunun gözlerini gamla doldurdu. Bu tesir ve gurbet hissi Sivas'a gittikten sonra biraz daha arttı. Çünkü mamur ve müreffeh İzmir'e mukabil Sivas kasvetli, dağınık ve soğuk bir şehirdi. Mamafih küçük İsmet'i teselli etmek için bir vaat kâfi geldi: Ona, "Seni askeri rüştiyesine vereceğiz!" dediler. Yavru, bir asker mektebine girmek için zindan gibi memleketlerde oturmaya razı idi. Askerlik hevesi onda beş yaşında iken şiddetle tezahür etmişti. O da kendi kendine tahtadan kılıçlar yontuyor, beline takıyor, bir zabıt gibi kendisine emir veriyor, bir nefer gibi selama duruyor, evin sofalarında askeri adımlarla yürüyordu. Bu heves bazı çocuklarda görülen taklit meylinde ibaret değildi. Aile arasında orduya, askerliğe müteallik bir bahis geçerken yavru hemen kulak kabartıyor, uzun kirpikli gözlerinde parlayan bir dikkatle dinliyor, bazen yaşından umulmayan fikirler de söylüyordu.

Yavrunun bu harikulâde istidadı, Sivas'ta bulunan Ferik Hulusi Paşa'nın nazarı dikkatine çarpmıştı. Paşa her zaman bu küçük kahraman namzedini karşısına alıyor, onunla gayet ciddi konuşuyordu.

Bir gün Hulusi Paşa, yavruya sormuştu: - doğru söyle, sen ne olmak istiyorsun?

Küçük İsmet, pek ciddi buruşan kaşlarıyla, kısaca cevap verdi: - Asker!

- Peki ama... Bu boyda asker olur mu?.

- Olur.

- Senin boyuna göre kılıç yok. Ne yapacaksın?

- Boyuma göre kılıç ismarlayacağım.

Bu cevap, Hulusi Paşayı çok sevindirmiş, uzun uzun güldürmüştü. Yavru, hep o ciddi edasıyla sözünü ikmal etti!

- Hem ben böyle küçük kalacak değilim ya... Elbette bir gün gelip büyüyeceğim.

Filhakika biraz daha büyüdü, askeri rüştiyesine girdi. Mektebin en zeki ve gayretli talebelerinden oldu. Bütün rüştiyeyi askeriyede en ciddi şakirt İsmet'ti. Vazifesinden başka bir şeyle meşgul olduğu görülmezdi. Mesleğine karşı iptilası gün geçtikçe artıyor, şiddet kesbediyordu.

Bir gün, ailesi arasında Rumeli'den bahis edilirken yavru birden bire ayağa kalkarak annesine dedi ki : - Sen hiç merak etme. Bütün Rumeli bizimdir. Ben Rumeli'ni alacağım. Muharebe edeceğim ve size "Sofya"dan kurşun delikli kalpağımı göndereceğim!

Bu cevap, aile arasında âlâ bir darb-ı meseldir. Dün bir masum ağzından çıkan o vaat, bugün bazı şekil farklarıyla mükemmel surette ittihaz edilmiştir.

Yavrunun pek ciddi olduğunu söyledik. Bilhassa yalandan son derece nefret ettiğini de haber verelim. Denebilir ki küçük İsmet'in ahlakında en bariz seciye: "doğru" olmaktı. Bütün faziletlerin menşei olan bu hakikat aşkından hiçbir zaman ayrılmadı. Bugünkü kahraman İsmet'in faziletlerini saymakla bitiremeyenler, ahlaken yeni nesillere abide gibi gösterileceğini söylüyorlar.

Küçükken bazı kere kardeşi ile arası açılır kendilerini müdafaa için annelerinin huzuruna çıkarlardı. Yavru, daha o zaman bile, annesinin yanında kardeşine şöyle diyordu: - Doğruyu söyle benim aleyhimde bile olsa doğruyu söyle. Aman yalan söyleme. Ağzın bir kere yalana alışırsa çok fena, çok fena...

Yavru Rüştiyeyi Askeriyeyi Sivas'ta ikmal ederek 11 yaşında ailesiyle İstanbul'a geldi, Aksaray'da ikamete başladılar. Mühendishaneye talebe yazıldı. Mâhaza askerlik iştiyakı hiç azalmamıştı. Aksaray'da ikamet ettikleri sırada her Cuma caddeye çıkar, kenarda hazır ol vaziyetinde durur, selamlığa giden askerlere, zabıtana kemali ciddiyetle selam verirdi. Sivas'ta olduğu gibi, İstanbul'da da zabitan ve efrat, bu yavru askeri çok sevdiler. Hepsi onun selamını ciddiyetle iade ediyorlardı. Verdiği selamın alındığını gören küçük asker, bir kumandan gururuyla evine dönüyordu.

Topçu mektebi harbiyesine girinceye kadar bu meslek aşkı, coşkunu bir hararetle bu genç asker kalbinde yer tuttu ve bu aşk, daha sonraları, makulatla birleşerek gittikçe tekâmül etti.

İsmet Paşa hazretleri küçükken de harikulade zeki idi. Dostları arasında bilhassa sert intikali ile tanınıyordu. Darb-ı meselde olduğu gibi, kelimelerin ilk hecesinden mabadına hemen intikal ederdi. Daima düşünceliydi. Zihni boş kaldığı zaman ıstırap duyar, düşünmek vesileleri arardı.

Büyük adamların sevdikleri yemeklerle faaliyetleri zihniyetleri arasında bir münasebet olduğu iddia edilmiştir. Bu iddianın ne dereceye kadar doğru olduğu ilmi bir meseledir. Ancak, hariciye vekilimizin sevdiği yemeklere bakılacak olursa bu iddia doğru gibi görünüyor: Mesela İsmet Paşa hazretleri sade kızarmış balık, su böreği ve tavuk kızartması severlermiş. Meyvelerden de şeftali ve üzümüne hiç dayanamazlarmış. Bu yemeklerle meyvelerin, bilhassa balıkla üzümün zihin açmaktaki hassaları meseli âmm olmuştur.

İsmet Paşa hazretlerinin çocukluk ve gençliklerinde ibraz ettikleri halât-ı mahsusa, büyük bir dehanın müjdecileri gibi telakki olunmalıdır. Şerefli kahramanımızın payansız vasıflarının ve meziyetlerinin en büyük delillerine kezalik ordudaki hayatında, bilhassa Anadolu'daki harikalı faaliyetlerinde de şahit oluyoruz.

Ordudaki Hayatı

Sana'nın Tahliyesi – Balkan Sulh Heyeti arasında - Erkan-ı Harbiye Reislikleri ve Kolordu Kumandanlıkları - Aldığı Nişanlar - Harbiye Müsteşarlığı

1316 senesi İkinci Kanununda Seyyar Topçu Mektebine girdi ve 1322 Eylül'ünün on üçünde mükemmel bir Erkan-ı Harp Yüzbaşı olarak neşet etti, ordu emrine verildi. İki sene sonra Kolağalığa terfi edildi. İlan-ı Meşrutiyetten bir sene sonra, "Yanya ve Preveze" cihetlerinde icra olunacak Erkan-ı Harbiye seyahatine memur edildi. 326'da Dördüncü Ordu Erkan-ı Harbiyesine, 327'de Yemen Kuva-yı Mürettebe Erkan-ı Harbiyesine memur edilerek müteakiben Yemen'e gönderildi. Bâ'de Yemen Kuva-yı Umumiyesi Erkan-ı Harbiye riyasetine tayin olundu.

İsmet Paşa hazretleri, mektepten neşetini takip eden birkaç sene içinde kendisini bütün zabıtana sevdirmiş, iktidarını dostlarına ve rakiplerine teslim ettirmişti. Bilhassa, bundan on sene evvel Yemen Harekâtında fevkalade ibraz-ı dirayet ve metanet etmiştir. "Sana"nın tahliyesi bu kudret eserlerinden biridir ki Binbaşılığa terfiini intaç etmiştir.

Bir sene sonra Büyük Karargâh umumi birinci şubesine nakl etmiştir. Bulgar murahhaslarıyla müzakerat-ı sulhiye başladığı zaman gerek mesleğindeki ihtisası, gerekse "kabil-i temsil" evsafıyla heyet-i askeriye müşavir tayin edildi. Kezalik hakperestliği herkesçe müsellem olduğu için Balkan Harbi'nde, Şark ve Garp ordularının bazı mesul-i erkân ümerasının tahkikatını icraya memur oldu. Ondan sonra Erkan-ı Harbiye üçüncü şubesine tayin edildi ve güzel hizmetlerine binaen iki sene kıdem zammı aldı. 330 senesi 16 Teşrin-i Sani'sinde üç sene huzur-ı kıdem zammıyla ehliyet ve kıdemlerine binaen kaymakamlığa terfilere icra edilerek Birinci Ordu Erkan-ı Harbiyesine ve müteakiben Karargâh-ı Umumi birinci şube müdüriyetine tayin edildi.

331 senesi 19 Haziran'ında kıdemlerine üç sene sefer-i kıdem zammı yapılmış, 3 Ağustos 331 senesinde muharebe gümüş imtiyaz madalyasıyla taltif ve İkinci Ordu Erkan-ı Harbiye'si riyasetine tayin edildi. 1 Kanun-ı Evvel 331'de kıdemi ve iyi hizmeti için Miralaylığa yükseldi ve 13 Kanun-ı Evvel 331'de İkinci Alman Demir Salıp nişanı aldı. 332 senesinde ve Avusturya Harp nişanı ve Avusturya "Kron dö Merit" nişanının üçüncü rütbesi ve 29 Teşrin-i Sani 332'de muharebelerdeki kahramanlıklarına mükâfat altın harp liyakat nişanı ve 30 Kanun-ı Evvel 332'de Dördüncü Ordu kumandanı oldu, kıdemine de bir sene zam edildi.

Yine 332 senesinde Yirminci Kolordu kumandanlığına tayin edildi. Vilhelm-i Sani tarafından kendisine Birinci Sınıf Demir Salıp madalyası verildi, müteakiben Üçüncü Kolordu kumandanlığına tayin olundu, muharebedeki hizmet ve fedakârlığına binaen müceddid İkinci Mecidi nişanıyla taltif edildi. Sonra bu nişan kılıçlıya tahvil olundu.

İsmet Paşa hazretlerinin harb-i umumide "Şeria" muharebelerinde büyük bir askeri kıyaset gösterdikleri malumdur. Bu muharebeler münasebetiyle İkinci Rütbeden Kılıçlı Osmanî ve Alman İkinci Sınıf Kılıçlı Kartal nişanıyla taltif-i icra olunduktan sonra, 24 Teşrin-i Evvel 334 tarihinde Harbiye Nezareti müsteşarlığına tayin edildi.

Esasat-ı Sulhiye'nin askeri maddelerini tezekkür ve tespit üzere bir komisyon teşkil edilmişti. İsmet Paşa hazretleri bu komisyona dahi memur oldu.

335 senesinde bazı talimatnamelerin tashihi için teşkil edilen komisyona ve müteakiben kolordu kumandanlığı salahiyet ve mahsusatıyla şura-yı muamelat umumi müdüriyetine tayin edildi. 12 Ağustos 335 tarihinde irade ile memuriyetinden afv olundu.

336 senesinde (Jandarma ve Polis) vezaif ve muamelatında tanzim ve ıslahı için teşkil olunan komisyona memur edilmişti, fakat aziz Anadolu'da büyük Türk milletinin kurtuluş için yaptığı kıyam, onu da en hakiki vazifesi başına çağırdı ve İsmet Paşa hazretleri, bu mübeccel vazifenin başına koşmak için bir saniyenin ziyanına bile tahammül edemeyerek Anadolu'ya geçti.

Anadolu Kurtuluş Cenklerinde

Anadolu'ya geçiş - Birinci İnönü - İsmet Paşa tuzağı, son taarruzumuzda Garp ordularımız

İsmet Paşa'nın Anadolu'ya geçişi, taze Anadolu ordusu için büyük bir kazançtı. Bu iltihak, Anadolu'da bütün millete ve askere derin bir itimat ve sevinç verdi. Çünkü bu yeni, mükemmel uzvun metin seciyesini, imanını, kudretini, zekâsını, iyi ahlakını bilmeyen, duymayan yoktu.

Bu metin ve kuvvetli arkadaşı, Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye başına geçince henüz teşkil etmekte olan orduya hararet ve şevk geldi.

O sıralarda İstanbul'un meczup Damat Ferit hükümeti on parmağında on kara ile siyah pençesini İsmet Paşa'nın çelik omuzlarına uzatıyor, aklı sıra rütbesiyle nişanlarını nez' etmekle uğraşılıyor, bununla kalmayarak kahraman halaskârı darağacına çağırıyordu.

İsmet Paşa ise Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye riyasetinde Garp Ordusu kumandanlığını ele aldı, emsalsiz bir başbuğ dirayeti ve maharetiyle ilk hamlede Yunanlıları İnönü'nde tepeledi.

İsmet Paşa'nın gerek ihtiyarî ric'at, gerekse mukabil taarruz hususlarında bir ordunun şirazesini, intizamını, imanını korumak, sapasağlam, dinç bir halde düşman üzerine saldırmaktaki harikalarını Birinci İnönü'nde gördük.

Yunan orduları, ilk taarruzun verdiği şevk ile İnönü'ne kadar yürümüşler, daha da ileriye gidebileceklerini zannetmişler, fakat ansızın, Türk tarihinde büyük bir hadise nev'inden yâd edilecek olan "İsmet Paşa Tuzağı"na düşmüşlerdi.

İsmet Paşa hazretleri İkinci İnönü, bilhassa "Sakarya" harbinde de misli bulunmaz bir kiyaset gösterdi bütün bu muharebelerde Garp Ordularının ne büyük bir muhakeme, tahmin isabetiyle sevk ve idare edildiği, Anadolu harbinin mufassal, esaslı tarihi yapıldığı zaman vuzuhla anlaşılacaktır. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki İsmet Paşa hazretleri, bu harplerde, düşmanın pek aşikâr olan adetçe ve eslihaca faikiyetinden bir saniye bile yılmamış, harbin hiçbir safhasında metanetini ve ümidini kaybetmemiş, ric'atlerde ordusunun şirazesini kuva-yı külliye'nin tesanütünü muhafazaya her an muvaffak olmuş zamanı gelince hayret verici bir süratle mukabil taarruza geçmiştir. Paşa'nın mükemmel bir Erkan-ı Harp olduğunu bilenler onun bu tılsımlı muvaffakiyetleri karşısında taktirkar bir hayret etmekten kendilerini men edememişlerdi.

İsmet Paşa hazretlerinin en büyük muvaffakiyeti – ki şüphesiz cihan ı tarih harbinin mühim bir mevzuunu teşkil edecektir – Düşmanı İzmir'den sırp atan son ve büyük taarruzumuzdur.

Pek iyi biliyoruz ki bu taarruzda garp cephesinin vazifesi bir ehemmiyeti esasiyeyi haizdi. Taarruz planımız bu cepheye nazaran ihzar edilmişti. Hususıyla düşmanın en müstahkem mevzileriyle temasa girmek lazımdı. (Afyon Karahisarı) şarkında ve cenubunda yüz kilometrelik bir hat üzerinde düşman tahkimatı vardı. Hem de bu tahkimat, bütün manasıyla "asri ve mükemmel" idi.

Garp cephesinin iki ordusundan biri, Afyon Karahisarının şarkında, Akarçaydan garba doğru Dumlupınar arasında bulunan düşman mevzileri karşısında tahaşşüt etmişti. Bu ordu kuvvetliydi. Diğer ordu Porsuk'un şimalinde Sakarya kısmında taarruza hazırlanmıştı. Karşısında düşmanın sekiz fırkası vardı.

İsmet Paşa hazretleri ordularımızın taarruza başladığı 16 Ağustos sabahı, Fecirle beraber "Koca Tepe" ye çıkarak düşmanın cenup cephesini tarassut etti ve bu iki garp ordumuzun taarruzunu idare eyledi.

Düşmanın en kuvvetli mevzileri olan "Tinas Tepe" , "Kalecik" sivrilerinin işgaliyle başlayan ve 27 Ağustos'ta Afyon'un işgalinden 9 Eylül mübarek gününde İzmir'e girinceye kadar garp ordularımızın gösterdiği harikalar, İsmet Paşa hazretlerinin harp fenni ve sevkü'l- ceyşdeki akilane,

müdebbirâne kumanda meziyetleri sayesinde vuku'a gelmiştir. Düşmanın vaziyetini, mukavemetinin derecesini gayet mükemmel bir isabetle takdir etmiş, adeta mermilerimizden bir tanesinin bile ziyanına meydan vermemiştir.

Diğer taraftan, ordunun da büyük kumandanına karşı sarsılmaz ve yıkılmaz itimadı vardı bu itimada aynı derecede kuvvetli bir muhabbet ilave ediniz, İsmet Paşa hazretlerinin ser muvaffakiyeti daha kolay anlaşılabilir olur.

Bugün Lozan konferansında, mazlum ve galip Türklerin haklarını istemeye giden İsmet Paşa hazretleri, daha birkaç ay evvel bu hakları bize kazandırmak için, fennin yepyeni teçhizatıyla karşımıza dikilmiş bir düşmanın kafatasını paralayan kahramanlardan biridir.

İsmet Paşa hazretlerinin harpte ve sulhtaki bu muza'af şahsiyeti, onu bütün Türk milletinin nazarında iki kat büyütüyor.

ŞAHSİYETİ

Zekâsının Kıvraklığı – Talakatı – Metin İradesi

İsmet Paşa hazretlerinin de şahsında takdirle beraber hayreti celp eden şey, eski bir tabirle "cami'yi ezdâd" olmasıdır.

Filhakika, kendisi son derece sakin ve halûk bir zattır. Sohbetinde bulunanlar bilirler ki, mahirü'l-ukûl kahraman, gayet mütevazıdır. Bütün muhataplarını kendisine faik sayarak konuşur. İddiacı değildir. Kat'i hükümlerden, başkalarına düşünmek hürriyeti vermeyen kestirme sözlerden hoşlanmaz. Bu itibarla kıvrak bir zekâsı vardır. Karşısındakinin hâlet-i ruhiyesini çabuk anlar, ne tarzda söz yürüteceğini bilir, bahsi ona göre sevk eder, münakaşalarda hiç asabilemez, kendi noktayı nazarını sükûn ile tekrar eder, vasıl olmak istediği noktaya nefsine tahakkümle yürür. Yalandan hoşlanmaz. Fakat başka insanların kolayca yalan söylediklerini bilir, binaenaleyh aldanmamaya daima muvaffak olur. Aldatılmaya hiç yanaşmaması da hakikate olan iştiağındandır.

Gayet veciz, selis, muntazam söz söyler. Eğer memleketimizin pek az olan hatipleri sayılacak olursa başlarında İsmet Paşa'yı da zikretmek mecburiyetindeyiz. Cümleleri belki süslü ve sanatkârane değildir, belki bazı hissiyatı ifadede nakıstır; fakat fikirleri, muhakemeleri, mantığın parlak ve keskin üsslerini beyanda mükemmel ve barizdir. Binaenaleyh bütün sözlerinde ihata vardır, eksik söylemez, fazla söylemez, erken veya geç söylemez.

Fransızca'yı da selis konuşur. Ecnebi lisanıyla söz söylerken hiç üzülmediği, pek aşına bir lisanı konuştuğu bellidir. Bütün bu vasıflar, İsmet Paşanın tabii seciyeleriyle müterafıktır ve onun diplomasi âlemindeki muvaffakiyetlerinin esaslarını teşkil eder.

Müzakeratta Frenklerin Souplesse dedikleri kıvraklığı ve inceliği gösteren bu zat, cephe ve siperlerin yanında nihayetsiz bir kudret arz eder. O zaman, verdiği karar icra için geçen her saniyenin kıymetini bilir. İstedikini derhal yapar. Hissiyattan tecerrüt etmek, aklın aydınlattığı serbest bir irade yolunda yürümek, heyecana kapılmamak, basiretkâr olmak, İsmet Paşa hazretlerinin pek iyi tanıdıkları meziyetlerdir.

Korku nedir bilmez. Verdiği kararlardan birinin muvaffakiyetsizlikle neticeleneceğini hayalinden geçirmemiştir. Çünkü iyi düşünerek karar verir, mamafih çabuk düşünür ve karar verirse pek çabuk icra eder.

Çocukluğuna ait bazı menkıbelerden de öğrendik ki İsmet Paşa'da "memleket aşkı", bir volkanın alevi gibi kıvgındır. Bu alev, paşanın bütün hayatında kendisine yaşamak harareti vermiştir.

Deruhte ettiği bütün vazifelerde, yaptığı bütün işlerde kalbini çerçeveleyen bu yakıcı hâle, hiçbir saniye çözülmemiştir.

İsmet Paşa hazretlerini siyasette olduğu gibi, orduda dahi muvaffakiyete isâl eden vasıflardan biri de, "telkin hassası" dır. İsmet Paşa hazretleri, fikrinin isabetine muhatabını sihengîz bir kolaylıkla ikna eder. Ekseriya birçok itirazların bu suretle önüne geçmiştir. Yine bu telkin hassasıyladır ki Türk milletinin mutlaka kurtulacağına dair imanını maiyetindeki orduya mükemmel neşretmiş, şayet varsa birkaç mütereddidin şüphelerini ve korkularını da bu suretle silip süpürmüştür.

İsmet Paşa hazretlerinin metin ahlakı, metin seciyesi, siyasetteki inceliği ve kıvraklığı, cephedeki kudreti, dirayeti bahsolunur. İnsan sorar: Ben-i beşerin bu faziletlerine ilave edilecek bir haslet daha kalmış mıdır?

Lozan Konferansında haklarımızı isteyen muazzez Hariciye Vekilimize muvaffakiyet dilerken kendimizi de bu liyakatli halaskarlara malik olduğumuz için tebrik etmeyi unutmayalım!